

П. КОЗИЦЬКИЙ

Форми музичного мислення у Миколи Леонтовича

АНАЛІТИКО - КРИТИЧНИЙ ЕТЮД

Минуло п'ять років після смерті Миколи Леонтовича. Коли для інших композиторів день смерті часто-густо буває днем занепаду їхньої слави, то у відношенні до Леонтовича сталося навпаки. Його смерть породила небувалий зріст уваги до його творів, осяяла його промінням слави і, нарешті, викликала зріст громадсько-музичної ініціативи навколо музичних справ. Його смертю розпочалася якась нова сторінка в розвитку музичної культури на Україні, сторінка, на якій почали вписувати свою історичну роботу такі організації, як музичне т-во ім. Леонтовича, як „Думка“, „Дух“ і низка інших музестанов, капел, музосвітніх закладів, що на своєму чолі написали ім'я цього композитора, яко свій прапор, гасло.

Леонтович для нас є не тільки композитор, — з його ім'ям зв'язано п'ять років велетенського в порівнанні з минулим зросту і розвитку музичної культури на радянській Україні. Це покладає обов'язок уважно поставитися до цієї постати, особливо нині, в день п'ятої річниці його смерті.

1

Творчість Леонтовича складається з двох нерівних кількості елементів: народньої пісні (розкладу її на хор) і оригінальної, індивідуальної музичної лірики (романси, хори). Навіть поверхове зазнайомлення з цима двома розділами творчости наочно доводить велику різницю обличчя Леонтовича, яко митця народньої пісні, і Леонтовича, як співця індивідуальних ліричних мотивів. Це неначе два різних композитори, з котрих перший дає високохудожні, філігранно обточені, майстерно побудовані музичні образки, найвищої художньої мірки, образки, що варті серйозної і уважної студії над ними, що багато можуть повчити; другий же — ледве-ледве підвищується по-над шаблоном, по-над звичайними штампованими формами музичної мови.

Тому цей нарис маємо присвятити тим формам музичного мислення, які Леонтович зафіксував в своїх роботах коло пісні народньої, оминаючи поки що його оригінальні твори.

Які-ж основні риси творчости Леонтовича, як митця народньої пісні?

Нині ми маємо майже повне видання музичних творів Леонтовича, що за редакцією автора цих рядків випустила з друку „Книгоспілка“. Видання це складається з шести випусків. Розкладки народніх пісень подані у випусках — 1, 2, 3 і 4 в кількості 95 пісень.

Увесь цей матеріал можна розподілити на три групи.

До першої належатимуть пісні, що складаються лише з одного куплету музики, цеб-то пісні однокуплетової будови. Цю групу будемо визначати римською цифрою I.

До другої — пісні куплетово-варіаційної (многокуплетової) будови, цеб-то такі, в яких автор подає кілька різних оформлень основної мелодії пісні (куплети), розподіляючи ці куплети-варіації один по одному за тим чи иным планом. Будемо означати їх піснями групи II.

І нарешті, до третьої групи належать ті пісні, де основна мелодія використана лише яко матеріал для твору, чи краще, де куплет, як основний і самостійний елемент побудови, одкинуто, а зате весь мелодійний матеріал вліто у вищі музичні схеми: чи то пісенну, чи прелюдійну. Ці пісні складатимуть групу III.

Розподіляються пісні кількісно по групах так:

До групи I — 46 пісень, себ-то:	48,5%
„ „ II — 44 „ „	46,5%
„ „ III — 5 „ „	6%.

Коли зробимо подібну ж класифікацію пісень у Лисенка чи Кошиця, то знайдемо у них пісні лише перших двох груп (I та II). Пісень третьої групи, що у Леонтовича складають 6% всіх його обробок, у них не знайдемо. Таким чином, з наведеної вище таблиці ми можемо зробити такий висновок: Леонтович перший у українській літературі почав послідовно проводити принцип подолання куплетової форми в своїх розкладках народніх пісень. Ця риса музичного мислення композитора була, таким чином, значним поступом вперед в справі методів художнього оброблення народньої пісні, і нині, як ми можемо бачити, зробила великий вплив на сучасних композиторів, що широко використали цей принцип в своїх розкладках. Цей же принцип поклав базу для використовування народньої пісні в ширших формах камерної та інструментальної музики.

Найпростіше, найпримітивніше, з пісень групи III зроблено: „Козака несуть“ (II, 25). Тут композитор додав до куплетово побудованої пісні інший по музичному матеріалу вступ і закінчення, які й створили суцільну форму. Тут покладено принцип симетричного розподілу матеріалу при однаковій ладовій основі за схемою: $a + (b + b + b) + a$.

В піснях „Як не женився, то й не журився“ (II, 14), „Гей, ви стрільці січові“ (IV, 14), при куплетовій структурі, використано принцип ладових (тональних) контрастів. Вони надають цим пісням суцільності через використання принципу симетрії ладових моментів, за схемою $T + s + T$.

Вищим формальним досягненням є „Коза“ (III, 23), де пісню подано в правильному трьохколінному пісенному складові.

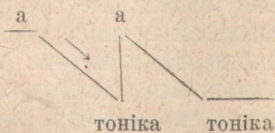
„Дударик“ (III, 24) має ще складнішу ладову схему, а саме:

$$S + S + DS + D + T^1).$$

Але найвищим досягненням Леонтовича що до форми — є його „Щедрик“ (III, 25).

В своїй статті про „Творчість Леонтовича“ („Музика“ ч. 1, 1923 р.) ми даємо такий аналіз форми цього твору. „Послідовне проведення єдиного мотиву надає всій п'єсі єдності матеріялу, але воно ж, здавалося, мусіло внести одноманітність. Щоб уникнути цього, композитор вплив весь звуковий матеріал в дивну ладову схему, естетична логіка якої в даному випадкові полягає в тяжінні до тоніки, яке все збільшується і заспокоюється лише в останніх тактах твору. Тоніка „Щедрика“, то g-mol. З початку, поки мотив висловлює лише один голос (1—4 т. т.) тоніка майже не виявлена. В слідуючих чотирьох тактах чувається Es-dur, далі (9—16) — c-mol, з 17 по 24 появляється g-mol, який однак не має сталості (бо її порушують звуки e, f, чергування g і c в 23 т.), весь час міняє своє ладове значіння (то чути домінанту, то тоніку). І аж у 25—28 т. появляються ознаки домінанти (звук fis), що підготовлюють слухача до тоніки, яка однак ж наступає аж на 32 т. Але твір не закінчено, бо раптом на кінцевий акорд покладено початок — пісня знов повторюється, і слухач, що ледві дочекався тоніки, мусить чекати і знов, і лише вдруге Леонтович дає чотири такти тоніки, які цілком заспокоюють чуття ладового тяжіння.

Таким чином, мудро підбраною ладовою схемою Леонтович об'єднав бідний одноманітний тематичний матеріал у цільну, естетичну, високої художньої активності, форму, динаміс (рух), логіку якої можна показати в такій лінійній схемі:

(П. Козицький „Творчість Миколи Леонтовича“ „Музика“ ч. 1, 1923 р.).

Коли перші чотири пісні, аналізу яких ми подали, є зразки більш-менш простих, звичайних формальних схем, то в „Щедрикові“ ми зустрічаємо глибоке розуміння природи музичної логіки, приклад надзвичайно своєрідного, бездоганного і цілком далекого від шаблових штампів, вирішення проблеми музичної форми.

Перейдемо до аналізу структури пісень першої і другої груп.

¹⁾ Докладніше про структуру „Дударика“ див. нашу статтю „Творчість Леонтовича“ — „Музика“ ч. 1 за 1923 р.

Оминаючи поки що розгляд структури многокуплетових пісень (група II), ми перейдемо до аналізу найменшої пісняної одиниці — до куплету. Як Леонтович оформлював куплет?

Куплети пісень Леонтовича ми будемо поділяти на дві великих групи за принципом розподілу хорової звучності. До групи А увійдуть куплети повноголосного складу, цеб-то такі, де від початку до кінця куплету залишається без зміни певна кількість голосів (партій). З погляду на їх кількість пісні групи А можна розбити на такі підгрупи:

Aa ₁ —	коли пісню веде лише один голос
Aa ₂ —	„ „ „ ведуть два голоси
Aa ₃ —	„ „ „ три голоси
Aa ₄ —	„ „ „ чотири го оси
Aa ₅ —	„ „ „ п'ять-шість голосів.

Ознакою пісень цієї групи буде, таким чином, рівність, хоральність розподілу хорової звучності. Інше маємо в групі В, куди входять куплети контрастового складу, цеб-то такі, в яких хорова звучність (кількість голосів, що разом звучать) подана в певних контрастуючих положеннях.

Поділятимемо пісні групи В на такі підгрупи:

Va = куплети двохчасткового складу — заспів з хоровим приспівом.
 Vb = куплети діалогічного, вільноконтрастового складу (відсутність поділу на заспів та приспів).

В свою чергу ці основні підгрупи в залежності від голосового складу та тої чи іншої схеми розподілу звучностей поділятимемо ще так: Підгрупа Va поділяється на:

Va₁ —, коли заспівує один голос, приспівує весь хор (схема: 1 + хор¹⁾).

Приклад (1 + хор):

Сопрано одне: „Ой да перепеличка,	} Ой да мала, мала невеличка личка (I, 18).
мала невеличка	
Весь хор:	

Це найзвичайніший, найлюбіший в народі тип побудови куплету.

Va₂ —, коли в заспіві беруть участь (чи разом, чи послідовно вступаючи) два голоси, а рефрен веде весь хор (схема 2 + хор; (1 + 2) + хор).

¹⁾ Цифрами означаємо кількість голосів, що разом звучать. Себ-то: 1 = одному голосові, 2 = двом голосам і т. д.

Приклад: (2 + хор).

Сопр. і альт (разом)	„Ой, котився кубарь	{	гей, гей, гей, з гори під гору
Хор			

(I, 1).

або: [(1 + 2) + хор]:

сопр.— „Ой верба, верба	{	де ти росла	{	що твоє листячко вода знесла
альт.—				
хор				

(II, 2)

Ba_3 , — коли в заспіві беруть участь (разом чи послідовно вступаючи) три голоси.

Приклад: (3 + хор) —

сопр., альт і тенор (разом):	Ой, ходить	{	блукає.
царенко, блукає			
хор			

(I, 16)

або: [(1 + 3) + хор]:

тенор — „Ой, а в городі	{	ой, а в городі	{	а в городі там случилася біда
бас + барит.				
хор				

(II, 11)

Підгрупа Bb (діялогічний вільноконтрастовий склад) поділяється на:

Bb_1 , де звучність розподілена симетрично, напр. 4 + 3 (або 2) + 4.

Приклад: — (4 + 3 + 4):

с.	{	ой, як, як,	{	миленькому постіль класти, ой, так, так	{	Ой, так, так
а.						
т.						
б.						

(I, 6)

або: (4 + 1 + 2 + 4) —

с.	{	та все білі	{	маки, та все білі	{	{	маки	{	тужать в війську молоді козаки
а.									
т.									
б.									

(II, 5)

Bb_2 , коли звучність розподілена по принципу періодичности, а саме:

Bb_2a — зростаючий ряд (типова схема: 1 + 2 + 3 + 4):

Приклад:

с.— Налетіли журавлі	{	налетіли журавлі	{	сіли впали на ріллі	{	сіли впали на ріллі
а.—						
т.—						
б.—						

(II, 10)

$Bb_2\beta$ — зникаючий ряд (типова схема: $4 + 3 + 2 + 1$):

Приклад:

с. } в мого милого провід
а. } Ой, мамо, матуся, { а в мого милого { на подвір'я
т. } яка ти невірна { провід на подвір'я . . . . .
б. } . . . . . (IV, 18).

$Bb_2\gamma$ — простоперіодична (тип. схема: $1 + 2$ або $2 + 4$):

Приклад: ($2 + 4$)

с. }
а. } Ой, черчику та голубчику { скажи мені усю правдоньку
т. } . . . . .
б. } . . . . . (I, 11)

або: ($2 + 3 + 4 + 3 + 4$):

а. } ой, у саду голуби {
с. } . . . . . { гудуть { ой, у саду го- { аж в світ- { голоси
т. } . . . . . { луби гудуть { лоньку { ідуть
б. } . . . . . (I, 22)

Коли розподілити всі куплети, що подібуються в піснях Леонтовича, то ми матимемо таку таблицю:

Таким чином, куплетів групи А (повноголосний склад) буде 32%, а куплетів групи В (контрастовий склад) буде 68%. Значіння цих цифр розкриється тоді, коли простежимо те, на яких типах куплету еволюціонувало художнє оброблення народніх укр. пісень.

У Лисенка і Кошиця ми зустрічаємо оброблення куплету по схемах Аа та Ва (з підгрупами). Схеми Вб і особливо її підгрупи α , β , γ — вони не скористали. У Леонтовича ж навпаки — схема Вб становить 45% всіх куплетів. Таким чином крива еволюції форм художнього оброблення куплету іде од повноголосного складу (Аа) до контрастовоголосного

Типи куплетів	Будова пісень		Разом	Разом по групам
	Однокуплетова	Многкуплетова		
I група				
Аа ₁	—	—	—	54
Аа ₂	—	6	6	
Аа ₃	4	12	16	
Аа ₄	4	24	28	
Аа ₅	1	3	4	
II група				
Ва ₁	1	4	5	39
Ва ₂	5	7	12	
Ва ₃	4	18	22	
Вб ₁	3	7	10	77
Вб _{2a}	10	32	42	
" β	1	5	6	
" γ	7	12	19	
Всього . .	40	130	170	170

117

(Ва і Вб), і в цій кривій Леонтовичу належить честь, що до збагачення схеми побудови куплету. Наведена вище таблиця красномовно доводить все багатство і розмаїтість художніх засобів, якими володів композитор.

4

Перейдімо до огляду окремих технічних засобів, що вживав Леонтович для звукового прикрашування своїх пісень.

Найулюбленишим буде використання голосу, яко інструменту, цеб-то, коли голос співає цілу мелодію *ligato* або з затуленим ротом, без слів, лише на який-небудь склад: ой, гей (а то зовсім без слів). З цього Леонтович користується здебільша на те, щоб надати більшій емоціональній виразності пісні, виявити, так би мовити, її „душу“. Цей засіб „інструментовки“ зустрічаємо в таких піснях I—11, 21, 25, II—14, 15, 20, 24, 25, IV—9, 18.

Далі Леонтович перекидає тему пісні до других партій, засіб дуже поширений і у Лисенка і у Кошиця. Це маємо в піснях: I, 10, 11; II—14, 15, 16, 23; III—12, 13; IV—10, 18.

Органовий пункт, що часто-густо, служить до прикрашення звучності. Органовий пункт—

а) у верхньому голосі зустрічаємо в таких піснях: I, 17; II—8, 13, 24 III—1, 2, 3, 11; IV—19.

б) у середньому голосі—в піснях: I, 10, 18; II, 24; III—4

в) у нижньому голосі—в піснях—III—23; IV, 20.

г) на два голоси—в піснях: I, 12, 23; II, 11, 12; III—24.

Подвоєння голосів—у пісні I, 24.

Що до типу каденцій, то це показує нижче подана таблиця.

Каденції	Ладовий склад			Всього
	S/T	D/T	S/D	
1. З закінченням				
а) на терцію	3	13	11	27
б) на квінту	20	10	1	31
в) на унісон чи октаву	20	22	—	42
2. поширені (на орг. пункті)	15	—	—	15
	58	45	12	115

Таким чином,—найбільш уживано т. зв. плагального кадансу і унісонових (чи октавних) закінчень, що є дуже характерне для народньої пісні. Проте, треба зауважити, що Леонтович не дуже додержується стилістичних традицій що до каденцій і не боїться вживати каденції гармонічного стилю—на повні акорди з терцією.

5

Як будовано у Леонтовича пісні многокуплетові (група II)? Оскільки в основі кож-

ної такої пісні лежить куплет, аналізу котрого ми дали вище, то дослідити в цих піснях потрібно: а) схеми розподілу куплетів в пісні, і б) мотиви, з яких вибрано для пісні ту чи іншу схему.

Пісень, в яких куплети розподілені по принципу	
простої періодичности	18 ¹⁾
” ” складної періодичности	8 ²⁾
” ” симетрії	14 ³⁾

Що-ж спонукало композитора для своєї розкладки обирати ту чи иншу схему розподілу куплетів?

Це питання звичайно складне, бо коріння за- для його розв'язання лежить в малодосліджених наукою процесах творчості. Проте, все-ж де-які мотиви, на які Леонтович в своїй роботі спирався, можна навести. Це поперше текст.

Текст пісні був для Леонтовича тим першоджерелом, в якому він шукав вказівок для характеру, форми, фарб розкладки. В піснях (музика) він завжди давав контрасти звучностей (як в межах куплету, так і по-між куплетами) в тих випадках, коли ті контрасти були в тексті. Він начеб-то діалогізує, драматизує звуками зміст пісні. Коли, приміром, іде в пісні розмова по- між дівчиною і хлопцем, то репліки дівчини доручаються жіночим голосам, репліки хлопця— чоловічим. Напр., в пісні „На городі качка“ (I, 21), де куплети з репліками дівчат передані до верхніх голосів, а з репліками басів— до нижніх. Останні ж два куплети, що дають фінал тих балачок (весілля), передані всьому хорові. Діалогу, як принципу оркестровки, фарбування звукового, яко принципу планування звучностей, куплетів,— Леонтович найбільш уживав.

Далі йдуть емоціональні контрасти, яко фактор формобудування. Прикладом буде пісня: „Ой, у лісі (IV, 9). В центрі уваги мати, що умовляє сина йти у некрути. Це подано в куплеті, що повторюється під ряд п'ять разів. Син категорично відмовляється:

„Лучче буду, моя мати,
В сирій землі та гнити“.

Різкому емоціональному контрастові цього куплету відповідають його схвильовані, різко контрастові до першого мелодійні лінії.

Або, другий приклад, пісня: „Позволь мені мати“ (IV, 18). Дівчина проситься у матері погуляти з подругами. Мати не пускає. Це подано в першому (муз.) куплетові— повноголосного, рівного складу.

Дівчина в плач: „В мого милого провід на подвір'ї“. Мати пускає. Драматичному наростанню відповідає 2 куплет, музика якого перейнята жалем, сльозами.

Але милий не вмер, він лише налякав:

„А милий схопився,
Та й перехрестився“

1) Прикладом цієї схеми буде пісня „Женчинок-бренчинок“ (I, 20, куплети якої розподілені так: 4 (Bb₁) + 3 (Aa₂)

Увага. Коефіцієнти, що стоять перед формулою куплету, позначають те, скільки разів підряд куплет повторюється.

2) Прикл. пісня: „Ішов козак дорогою“ (IV, 15), що має схему: 2 (Ba₂) + 1 (Aa₃) + 1 (Ba₂) + 1 (Aa₃) + 1 (Ba₂).

3) Прикл. пісня: „Зажурились галичанки (III, 20), що має схему: 1 (Ba₂) + 1 (Aa₃) + 2 (Ba₂)

Все кінчається як найкраще. Леонтович дає 3 куплет, музика якого сяє урочистістю, радістю.

Таким чином, композитор бере форму побудови кожної розкладки у самій пісні тексту. В ній же шукає і тих засобів виявлення, фарбування, якими те розроблення оздоблює. Викрити звуками зміст пісні, підсилити внутрішні акценти її, перетворити текст в звуковий рельєф — ось ті методи, за якими Леонтович провадить свою творчу роботу. Тим то і пояснюється те багатство і розмаїтість типів куплету і їх планіровок у піснях, про яке ми згадували раніше.

Одною із цінних рис технічної умілости Леонтовича є ті засоби в'язання куплетів по між собою, які часто-густо подибуєм в його розкладках. Метод в'язання куплетів дає йому змогу, як ми вище зазначили, перемагати подрібленість куплетової форми, вкладати пісню у вищі, складніші, музичні схеми. У пізніших композиторів, що йшли за Леонтовичем, цей метод покладено в основу роботи.

Яких же засобів „в'язання куплетів“ вживає Леонтович?

Це будуть:

1. Зв'язування куплетів свого роду „штангою“ — мелодією, що вставлена на розділі двох куплетів.

Напр.

1. Ко-ти-ла-ся зір - ка, тай із-під ве-чір - ка

1. Ко-ти-ла-ся зір - ка (I, 25)

Класичним, коли так можна сказати, прикладом „штанги“ будуть перші куплети „Маку“ (I, 18). Подібне зустрічаємо і в пісні „Зеленая ліщинонька“ (III, 1).

2. Такою „штангою“ у Леонтовича часто буває органний пункт, на тлі якого інші голоси повторюють куплет. Напр. „Воротар“ (I, 17).

3. Засіб перспективних інтонацій, щоб-то таких інтонацій, яких складові моменти або віддалені один од одного певним часом, або розподілені по-між окремими частинами великої форми (в даному разі по-між куплетами). Приклад: „Калино-малино“ (I, 5), де і у тенора на останньому акорді куплету тяжить до ес у першому акорді, і тим, складаючи перспективну інтонацію, в'яже куплет до куплету.

На тих же засадах побудовано.

4. Ладовоінтонаційний зв'язок, в основі якого лежить принцип тяжіння ладових моментів.

Приклад: „Щедрик“

Ста-ла со-бі ще-де-та-ми го-спо-да-ря ви-кли-ка-ти

Ста - ла со - бі

Тут однотактовий мотив пов'язано в чотирьохтактове речення ходом другого голосу, який творить субдомінантово — тональний зворот. Ладово-інтонаційна поєднаність двох моментів цього звороту (s і f) і надає цілості, пов'язаності цим чотирьом невеличким мотивам.

Подібне-ж зустрічаємо в піснях: I, 12, 23, III, 22, 24, 25.

Вивчення розкладок народніх пісень Леонтовича, як доводять вище наведені спроби аналізу їх, дає надзвичайно цінний матеріал. Леонтович виступає тут, як майстер тонкої, філігранної техніки, як композитор з багатою винахідливою творчою фантазією. Шаблон, трафарет були чужі йому. Кожна пісня для Леонтовича була новим, своєрідним явищем, оброблення якої він будував на докладному, глибокому вивченню її, на глибокому інтуїтивному сприйнятті її.

Тому Леонтовича можна вивчати, але копіювати не можна. Можна використовувати його методи оброблень, але перейняти аромату, пахощів його пісень не можна.

В цілому-ж, Леонтович дуже відійшов од тих традицій що до komponування пісень, які йшли від Лисенка, Кошиця, Стеценка. За цими традиціями композитор мусів додержуватися цілої системи античних ладів, в яких ніби-то побудовані українські пісні (чит. трактат Лисенка про Остапа Вересая: „Зап. Ю.-З. О. И. Г. О.“ т. I. К. 1874 р.) мусів уникати всяких випадкових знаків алітерацій, коли їх в мелодії пісні нема (принцип Стеценка), мусів обов'язково вживати народніх каденцій, принципів народньої позифонії то-що. Леонтович, повторюємо, цими вимогами традиції себе не зв'язував, писав досить вольнодумно, і на перше вражіння, вів пісню до загально-європейського стилю, тим начеб-то позбавляючи її належних їй рис. Але, хоча тая „європеїзація“ (особливо, коли Леонтович вживає мінорної мелодійної гами в контрапунктові до мелодії пісень) мала місце, проте, у нього ми бачимо те, чого у його попередників не було, а саме: замість зовнішнє народніх прикрас, в які убирали пісню, Леонтович в своїх розкладках викриває емоціональні глибини пісні, її істоту, її суть. Тим то пісень Леонтовича так любо слухає всяка аудиторія від витонченого європейського музики до простого селянина й робітника. Тим-то його розкладки так владно опанували репертуаром всіх хорів на Україні. Із пісні української, як специфічно-етнографічної пам'ятки, пам'ятки почасти музейного характеру, Леонтович витворив зразки лірики, приступної для всіх, лірики вселюдського масштабу.

Це разом з тими новими, свіжими, технічними досягненнями в обробленні пісні, про які була мова вище, і мало наслідком, що ціла низка сучасних композиторів пішла в своїй творчості за Леонтовичем. І нині з повним правом можна констатувати, що існує „школа Леонтовича“, яка заступила місце Лисенкової.

ЕКОНОМІЧНИЙ ОГЛЯД

ДО ПИТАННЯ ПРО СТАН КУСТАРНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА УКРАЇНІ

Останніми часами — в зв'язку з загальним розвитком нашого народного господарства — стан нашої кустарної промисловості, що займає в нашій економічній дійсності певне ланкове місце, зв'язане з характером нашої промисловості й сільського господарства, — став проблемою, яку розв'язати намагається багато наших центральних, економічно-регулюючих установ. До цього спричиняється, як почасти вже вказано, те, що ця промисловість через довгий період часу відігравала свою окрему роль, займає своє певне місце, яке заступити велика промисловість поки що не могла. Тому нашій дійсності конче потрібна кустарна промисловість, що поповняє продукцію багатьох товарів, вироблюваних по великих фабриках та заводах. А проте це питання в економічній літературі розроблене далеко в недостатній мірі.

Використовуючи передвоєнні земські статистичні дані, а також і дані останніх часів, — ми висвітлюємо кустарну промисловість України зі становища економічних факторів, що її визначають, як у передвоєнних розмірах, так і в післявоєнних — в періоді, коли ціле народне господарство знаходилося й знаходиться в процесі відбудовування.

Відзначаючи різницю між кустарем та ремісником, скажемо, що обидві ці відміни дрібної промисловості дещо відрізняються одна від одної; коли взяти техніку продукції, то вона в них однакова, цеб-то так у кустаря, як у ремісника переважає ручна робота, яка має на меті продукцію цілком готових виробів.

Різницю об'єктивного характеру, яка має і серйозне економічне значіння, ми знаходимо в способі купівлі або придбання сировини і в формі продажу вироблених речей, — кустар, сам купуючи сировину, робить на невідомого йому споживача і, таким способом, збуває свою продукцію на широкому ринку; а ремісник здебільша має сировину від самого замовця, робить для нього і передає йому зроблене. Таким чином, основна відмінність кустаря від ремісника полягає на тому, що перший продає товари на широкий ринок, тимчасом, як у ремісника цього не маємо.

Кустарна промисловість більше розвинена в сільських місцевостях, а реміснична — по містах. В значній мірі це залежить від наявності великої кількості сировини на селі і від зайвни робочих рук, які сприяють власне кустарній промисловості, що в багато раз переходить ремісничу. Тому кустарна промисловість, як економічна категорія більшого впливу, в більшій мірі зазнає всіх хитань ринку, виробляючи товари на широкий споживчий ринок.

Більшість кустарних промислів являє собою джерело додаткових доходів чималой частини селянської людності України.

Перед війною, за обчисленнями проф. Рибнікова,¹⁾ на Україні було 433 тис. кустарів, що працювали на ринок, головн. селян. Це число становило біля 10% загального числа селянських дворів.

В селі кустарна промисловість задовольняє потреби сільського господарства, виробляючи речі селянського транспорту (вози, сані, упряж і окремі часті їх), ставлячи будівлі і даючи приналежності до їх, кладучи печі, виготовляючи хатне начиння, одягу, взуття, тканини (полотна, валовину, рядна) і ин.

В місті кустарі задовольняють такі потреби: виготовлення одягу і взуття, напруга й виготовлення хатнього начиння (слюсарі й столяри), продукція меблів і ин.

Розвій у нас кустарної промисловості умовлений тим, що нам бракує капіталів при величезній зайвій кількості робочих рук. Цей факт і робить вигідним застосування ручного труда замість машин.

¹⁾ Обчислення будуються на земських статистичних даних, опублікованих в його роботі „Мелкая промышленность и ее роль в русском народном хозяйстве“.

Протягом останніх років спостерігаємо незвичайний інтерес до кустарної промисловості з боку різних господарських організацій в зв'язку з загальною політикою держави: „Лицем до села“, а також і тому, що відбудувати народне господарство неможливо без участі такої великої середньої ланки, що дає близько 15% всієї промислової продукції на широке споживання. Крім того її розвиток підкладає використання зайвих робочих сил „села“ і сировинних ресурсів, що має село, а це є основою розгортання „продукційних сил села“.

Багато вільного часу залишається в сільським господарстві. Коли взяти зимовий час, то він далеко не повно використовується в сільському господарстві. Селянська сім'я не може вичерпати всієї своєї робочої сили в невеликому масштабі селянського господарства і члени її, не покидаючи сім'ї, звертаються до кустарної роботи в своїм господарстві.

Кустар у масі є ніхто інший, як селянин, який кустарними роботами підтримує від занепаду й руїни своє господарство. Додаткові прибутки від кустарництва в нас на Україні, можна сказати, дають можливість великій частині міського населення існувати й розвивати своє господарство. Звідси виходить, що наше сільське господарство завжди вбирає в себе прибутки від кустарної промисловості.

Кустарна промисловість в сучасній системі народного господарства не тільки не має конкурента в особі великої промисловості, але й поділяє з фабриками й заводами продукційні задачі країни. Велика промисловість виробляє півфабрикати, прим., мануфактуру, шкіри і ин., тимчасом як дрібно-кустарний промисел виробляє готові фабрикати, як, прим., одяжа, взуття, бондарні вироби й инші. В виробках кустаря виявляється самобутність і творчий дух народу і не арідка серед речей постійної обіхідності подібати можна гарні перебірачі тканини, вишиття, художньої роботи меблі, посуд, відомі далеко за межами України килими і багато предметів, не позбавлених оригінальних форм і своєрідно гарного рисунку.

Перейдімо до використання передвоєнних даних про кустарну промисловість України, що мають бути основними й вихідними вказівками, бо добуто їх поспільним статистичним переписом і глибоким його переробленням. Для того ми візьмемо земельні статистичні дані, опубліковані в роботі А. А. Рибнікова „Мелкая промышленность и ее роль в русском народном хозяйстве“, що стосуються до 1913 р. і показують кількість кустарів по окремих паростях промисловості, а також річну або сезонну (залежно від роду промисловості) продукційність одного робочого кустаря.

Здобуток цих двох даних показує розмір кустарної промисловості України, по окремих її паростях, перед війною в таких цифрах:

	Кількість кустарів	Річна або сезонна продукційність одного кустаря (в карб.) ¹⁾	Сума (мл. карб.)
1. Оброблення деревних матеріалів	88.200	202	17.8
2. „ волокнуватих	162.400	216	35.0
3. „ шкіряних	81.300	636	51.6
4. „ мінералів	16.100	200	3.2
5. „ металу	31.600	684	21.6
6. Інші	53.400	200	10.6
Разом	433.000 ч-ка	383	139 8

Наведена таблиця показує, що найбільше число кустарів працювало перед війною в обробленні волокнуватих матеріалів, до яких належать: ткацтво з льону й бавовни, в'язання риболовних мереж, кравецька робота, продукція з волокнуватих матеріалів одяжі, килимів то що. Ці промисли розвинені здебільшого на території Винницького, Гайсинського, Кам'янецького, Могилівського, Проскурівського й Тульчинського — нинішніх округів колишньої Подільської губернії.

Також велике число кустарів працює коло дерева, виробляючи: кошики, бондарні вироби, колеса, токарні вироби, вози, сані то що. Ця парость — оброблення дерева — розташована головню на території таких теперішніх округів кол. Волинської губернії — Коростенського, Житомирського та Шепетівського.

На третьому місці що-до кількості зайнятих кустарів стоїть оброблення шкіри, яке дає велику й цінну товарову масу. Ця галузь має такі поділи: продукція

¹⁾ Передвійські карбованці переведено на червоні.

чиненого шкіряного товару, вироблення смушків або кушнірський промисел, продукція вузтя, упряжі то що Ці промисли мають великий розвиток на території Конотопського, Ніженського, Новгород-Сіверського, Чернігівського та Сновського округів кол. Чернігівської губ.

Крім „інших“ на четвертому місці числом зайнятих людей стоїть металообробна парость кустарної промисловости. Цінністю своєї товарної маси ця парость стоїть на другому місці; найбільше розвинена вона на території нинішніх округів кол. Волинської губернії. До металообробної парости кустарної промисловости належить, головню, ковальство.

Нарешті на п'ятому місці знаходиться оброблення мінералів, в яким працює багато людей на території округів кол. Київської та Подільської губерній. До оброблення мінералів належить головню ганчарний промисел — продукція посуду і різних речей хатньої обідиности.

До групи „інших“ належить маса дрібних паростей, більш-менш рівномірно розкиданих по Україні.

Головним ринком на кустарні вироби, і перед війною, і тепер, був і лишається, звичайно, ринок внутрішній — український та союзний. Експортні кустарних виробів статистика перед війною не робила обліку, але відомо, з даних Кустекспорта, що Миколаївські й Херсонські кустарі виробляли фургони й гарби, які мали тривалий збут (крім внутрішнього ринку) в Болгарії та Румунії — приблизно 2.000 штук на сезон. Подільське вишиття золотом, шовком і полтавські килими експортовано до Германії, вироби з лози до Туреччини, Болгарії, художні ткани й керамічні вироби до західної Європи та Америки, кодоли (канати) й мотузки до чорноморських країн і т. ин.

Коли-б можливе було достотне обчислення експорту, то воно, мабуть, наблизило-б ці цифри до тих, які дає для передвоєнного часу Куст-експорт, деб-то:

виробів з дерева на	1.500.000 карб.
„ металевих на	3.000.000 „
Разом	4.500.000 карб.

Ми тут докладніше спинилися на висвітленні передвоєнних даних кустарної промисловости тому, що їх слід уважати, як показано вище, ближчими до дійсности проти тих даних, які ми наведемо нижче.

Розподіл окремих паростей кустарної промисловости по нинішній території України, показаний за передвоєнними даними, цілком може залишитися, коли приложити відповідний $\%$ до нинішніх даних. Це пояснюється тим, що розвиток тої або иншої парости історично пристосовується до наявности відповідної сировини, пів-фабрикатів, наручних ринків збуту і робочої сили. І територіяльне переміщення окремих паростей не могло відбутися на Україні, бо сільське господарство, середня і велика промисловість в своїм економічнім характері по окремих районах не зазнали істотних змін і переживали тільки процес відбудування протягом останніх 10 років.

Продукційність одного кустаря, оскільки способи продукції зовсім не змінилися, також можна залишити в передвоєнному розмірі. Це цілком потверджують дані досліду, переведеного від Ради в справах кустарної промисловости при ВРНГ, досліду, який показав, що середня продукційність кустаря виносить 360 чер. карб., а ми навели середню в 333 черв. карб. Таке невелике розходження після переведення передвоєнних карбованців в червоні промовляє за тим, що наведені від нас дані про передвоєнний стан кустарної промисловости в достатній мірі репрезентативні.

На цій підставі ми простежимо динаміку цієї промисловости проти її передвоєнного стану тільки по змінах кількості кустарів в окремих паростях.

В часі війни й революції, — в період загального занепаду народного господарства, — правда в меншій мірі, як велика промисловість, — падала й кустарна промисловість як у числі зайнятих у ній людей, так і в продукції. Це дається з ясувати по перше відсутності в тім часі платіжоспроможного попиту, по-друге, невеликою кількістю різного роду півфабрикатів і сировини в звязку з загальним станом промисловости і сільського господарства і почасти, нарешті, розмірно великими податками, що існували зараз по скінченні війни від 1920 року.

Під впливом цих обставин кустарна промисловість рік від року занепадала і 1922 року, за даними Українкустарспілки, в різних паростях працювало 263.630 чоловіка, що становить 61% передвоєнної кількості. По окремих паростях показана кількість проти передвоєнної представлена в таких цифрах:

	Кількість кустарів перед війною	Кількість кустарів 1922 року	% до передво- єнної кількості
1. Оброблення дерев. матеріалу	88.200	39.151	44
2. " волокна	162.400	138.403	85
3. " шкіри	81.300	53.754	65
4. " мінералів	16.100	11.554	69
5. " металів	31.600	15.928	53

Порівняння наведених даних показує, що найбільший % зменшення припадає на оброблення дерева. Це тому, що на Україні взагалі бракує дерева, яке вона дістає через довіз з північних частин Р.С.Ф.Р.Р., а в тім періоді довіз був далеко недостатній. Крім того, ця парость, що продукує вози, сані й будівельні матеріали, не мала достатнього спроможного попиту від сільської людности.

Гостра криза протягом війни й революції на мануфактуру й шкіру — речі широкого споживання і першої потреби — була причиною, що відповідні парості кустарної промисловости — оброблення волокнуватих рослин і шкіри — занепали менше. Трохи більший відсоток занепаду такої парості, як оброблення металу, дається вияснити виключно недостатню кількість півфабрикату — металу, якого мало тоді виробляла металургійна промисловість, бо цей період характеризується віднесенням легкої, але не важкої індустрії, до якої належить металургійна. Крім того занепаде сільське господарство не давало достатнього попиту на виробі цієї промисловости, уживані як засоби продукції.

Ось причина занепаду окремих галузів кустарної промисловости за період від 1912 до 1922 року. В середньому по всіх паростях ця промисловість зменшилася що до кількості людей, що працюють в ній, на 39% і була на рівні 61% від передвоєнного часу, тимчасом, як велика промисловість проти 1913 року досягла, згідно з даними У.В.Р.Н.Г. таких розмірів:

Роки	Продукція в передвоєнних карбованцях	
1913	1.000 міл. крб.	100%
1922 — 23	183 " "	17%

Таким чином можна констатувати, що кустарна промисловість, про всі несприятливі умови, багато менше потерпіла, як велика, завдяки цілій низці своїх властивостей, як от примітивність знаряддя продукції, менша залежність від різного роду довізної сировини то що.

Процес поступневого відбудування великої промисловости і сільського господарства, що почався від 1922 року, не обхопив кустарної промисловости через податкове обтяження, а також через загальні умови стану сільського господарства і приватної кустарної промисловости, які визначалися цілим рядом політико-економічних факторів. Ми се покажемо тут, користуючись із сучасних даних Ради в справах кустарної промисловости і Ц.С.У., які стосуються до 1924 року. На підставі дослідів Н.К.Р.С.І. і інших організацій і спеціальних робіт, Рада в справах кустарної промисловости установила кількість кустарів для 1924 року в 317 тис.

По окремих паростях ця кількість, після переведеного нами обчислення, проти передвоєнних даних виявляється в таких цифрах:

	Кількість кустарів перед війною	Кількість кустарів 1922/23 р.	% до перед- воєнної кіль- кості	Кількість кустарів 1924 року	% до перед- воєнної кіль- кості
1. Оброблення дерев. матер.	88.200	39 151	44	18 500	21
2. " волокнуватих	162.400	138.403	85	92 000	67
3. " шкіри	81.300	53 754	65	30.000	57
4. " мінералів	16.100	11.554	69	7.539 ¹⁾	68
5. " металу	31.600	15.928	52	39.220	126

¹⁾ Ця цифра одержана так: згідно з даними ЦСУ число господарств, що займаються цим промыслом виносить 5026; числячи, що пересічно на господарство припадає 1,5 чол., ми приймаємо цифру 7.539 чол. довіка.

„Інших“ ми не наводимо, бо останні дані таких не подають, що зовсім не завадить нам порівняти з передвоєнним періодом. Слід відзначити, що якості даних 1924 року не дорівнює передвоєнним, але інших даних ми не маємо. Останні показники кажуть, що кустарна промисловість ще більше зменшилася. Цей факт залежить по-перше від того, що одночасно з відбудуванням великої промисловості кустарна, під впливом економічної конкуренції, трохи занепадає; по-друге — від 1921 року по 1924 - й рік з розвитком фінансово-податкової роботи, чим - раз більшу кількість кустарів притягалося до оподаткування розмір ко високими податками, що було для цієї промисловості паралізуючим чинником. А решті — третя причина — загальне зменшення матеріальних ресурсів села. Зрістеньналообробної промисловості доводить, що, не вважаючи на ці негативні чинники, вона є досить рентабельна, змогла витримати податковий тягар; зростання її дається ще вияснити великим попитом на металеві вироби, потрібні селянам в продукційних процесах. Коли порівняємо передвоєнні цифри з 24 роком по наведених паростях, побачимо, що він дає 50% передвоєнного. Це цілком виправдує політику податкових полегкостей кустарям, під впливом якої без сумніву буде досягнене відновлення кустарної промисловості.

Тепер обчислимо товарову масу, що її виробляє кустарна промисловість протягом року за сучасними даними, наведеними вище, залишаючи в тім самім розмірі річну продукцію, що припадає на одного кустаря. Згідно з цим товарова маса виявиться в таких числах по окремих галузях:

	Кількість кустарів	Річна продукційність 1-го кустаря	Сума
1. Оброблення дерев. матеріалів . .	18.500	202 карб.	3.737.000
2. „ волокн.	92.000	216 „	19.872.000
3. „ шкір	30.000	636 „	19.080.000
4. „ мінералів	7.539	220 „	1.507.800
5. „ метала	39.220	684 „	26.826.480
6. Інші	26.700 чол. ¹⁾	200 „	5.340.000
Разом . . .	239.959	Сер. 383 карб.	76.363.280

Таким чином, згідно з цими даними, обчислимо товарову масу на 76 міл. карб., що становить проти передвоєнного розміру 55%. Такий рівень нині цілком відповідає цілому народньому господарству України. Тому той занепад, що ми констатували, є зумовлений загальним економічним процесом, який наблизив до себе і кустарну промисловість, тим більше, що ця промисловість знаходиться в цілковитій залежності від сільського господарства і промисловості. Але занепад її не відбувається таким швидким темпом, як ми те мали в великій промисловості.

Переходячи знов до оцінки розміру кустарної промисловості, якого вона досягла 1924 року (55%), треба сказати, що він цілком відповідає загальному станові народнього господарства України, від чого, як сказано вище, залежить кустарна промисловість. Цю відповідність можна показати такими даними В.Р.Н.Г. і Ц.С.У.

	Перед війною	1924/25 роки
Огульна продукція великої промисловості	1.000 м. д. кр. або 100%	521 д. карб. або 48%
Огульний збір хлібів	1.150 м. пуд. „ 100%	612 п. „ 56%
Продукція кустарної промисловості	139,8 д. карб. „ 100%	76,3 „ 55%

Наведені показники стверджують те, що ми сказали вище, що кустарна промисловість наблизилася до загального тла народнього господарства, причім ближче до рівня сільського, що цілком відповідає її характерові.

Це зовсім не є доказ, що державі не треба ужити відповідних економічних заходів і що кустарна промисловість відновиться разом з відбудуванням цілого народнього господарства. Так само як держава дає потрібну допомогу великій промисловості і сільському господарству — так само треба спеціальним економічним сприянням допомогти відновитися і цій серединній ланці.

¹⁾ Цю цифру взято в розмірі 50% передвоєнної, що становить середню по всіх паростях.

Коли цей розмір товарної маси порівняти з продукцією цілої української трестованої промисловості, то він становить 12 — 15%, що слід вважати за досить поважну величину.

Попит села на промислові товари також не малою мірою покриває кустарна промисловість. Згідно з даними Ради в справах кустарної промисловості при ВРНГ вона задовольняє 24% всього сільського попиту.

Відсутність досить авторитетних матеріалів що „до кустарно-промислової кооперації не дає можливості докладно з'ясувати, як ролю відіграє в цій промисловості кооперація і в якій мірі вона її охопила. Згідно з даними „Сільського Господаря“, що стосуються до 1925 року, число кооперованих кустарів виноситься приблизно 32.000, з яких 15 відсотків припадає на сільські, 21% — на містечкові і 64% — на міські. Наведене загальне число кооперованих кустарів показує, що кустарно-промислова кооперація охопила тільки 13% всієї кількості кустарів.

Цифра ця, певна річ, не є достатня, а надто коли взяти окремо сільських кустарів.

Використання сировинних ресурсів, що є на селі, і зайвих робочих рук примушує звернути подвійну увагу на кустарну промисловість, яка може з одного боку все це утилізувати, а з другого значно полегчити кризу на дрібно-промислові товари селянського попиту. Все це доводить, що треба дуже сприяти кустарній промисловості, яка може нарешті і полегшити тяжкий економічний стан нашого „села“.

Треба пильно заходитися коло кооперування кустарів, об'єднання їх в артілі, з тим, щоб можливо було зважити їх потреби, організувати купівлю сировини і збут їх виробів, а також утворити інструкторський персонал для поліпшення справи продукції. Також конче треба розвинути велику сіть спеціальних банків, які дійсно були-б в низах для широкого обслуговування кустарів, і навіть утворити невеликі банківські чарупки (ячейки) по селах, де кустарна промисловість в тій чи іншій мірі розвинена.

Наші експортно-імпортні плани теж треба будувати з увагою до потреб кустарної промисловості. Треба, щоб відповідні органи з'ясували питання, чи можливий експорт, що існував перед війною. Що до імпорту, то його деякі парості вельми потребують, через те, що на внутрішньому ринку немає деяких варстатів і машин, а також фарб.

Мета цієї статті — показати еволюцію, яку пройшла ця промисловість, її розміри і ту важливу ролю, яку вона відіграє в загальній системі народного господарства взагалі і в українському сільському господарстві зокрема.

Е. Буриштейн

ХРОНІКА СРСР

ДНІ ПАМ'ЯТИ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

* У Полтаві. Шевченкові дні в Полтаві відзначено відкриттям пам'ятника поетові.

До Полтави приїхали представники центру, серед них член Раднаркому УСРР тов. Шліхтер, член президії Центр. Комісії незаможних селян тов. Одинець та ин.

* Дуже урочисто цього року святковано Шевченкові дні в Києві. В Академії Наук одбулося річне засідання. У Всенародній Бібліотеці відкрилася спеціальна шевченківська виставка.

* Будинок ім. Т. Шевченка. В день 65-ої річниці смерті Т. Шевченка, в селі Моринцях, в якому родився Шевченко, відбулося в колишній садибі Тараса відкриття народного будинку ім. Т. Шевченка.

* У Москві Шевченківські свята в цьому році відбулися: 13-го Березня в клубі „Общежиття студентів Московського інститута шляхів“. Московським Українським клубом, впорядкована була вечірка, з участю артистів української Муздрами, арт. Большого актеатра В. П. Овчиннікова і хору Московських Вузів. З початку хор проспівав „Заповіт“, після чого голова правління Українського клубу тов. Братусь сказав вступне слово. Доповідь про Т. Г. Шевченка робив тов. Боровий. З великою увагою прослухала ауди-

торія (здебільш студенти вузів та червоноармійці-українці) доповідь, з котрій тов. Боровий дуже докладно з'ясував значіння Т. Шевченка для українського народу, а також для інших колись пригнічених народів. Після доповіді відбувся концертний відділ виключно з Шевченківських творів.

Вечір мав великий успіх і його повторили 20-го Березня в Тимирязівській академії (бувш. Петровсько-Розумовська). Більш в Москві поки що нічим ніхто про поета Тараса Шевченка не згадав.

* На Кубанщині. На вечірку Т. Г. Шевченка в педінституті зібралося багато слухачів. Публіка ледве вміщалась у залі інституту.

Вечірка мала цілком витриманий і тематично й художньо характер. Ця тематична єдність справила гарне враження з вечірки, що дала найкраще уявлення про життя та творчість поетову.

* Дубинка. Роковини поетові начеслення вшанувало дуже урочисто. В святкуванні взяли участь найширші трудові маси. В усіх клубах, школах, хатах-читальнях відбувалися збори, присвячені Шевченкові. Надто цікаво переведено вечірку в школі № 3. На закінчення вечірки поставлено одноактову п'єсу „Общепонятна мова“. Заля була повна публіки.

НАУКА Й МИСТЕЦТВО НА РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

ХАРКІВ

* Художній альбом революції на Україні. ВУЦВК доручив фотографії „Красная Светопись“ видати художній альбом, що відображав би найважливіші події революційного життя України за останні 5 років. В альбомі будуть також портрети найвидатніших робітників — членів українського уряду, учасників громадянської війни й т. и.

* Видання порадників. На Україні багато добродійних і громадських організацій — видає й розповсюджує різні порадники. Раднарком усталив тепер новий порядок видання цих порадників. Порадники дозволятиметься до видання лише після відповідного дозволу управління справ літератури та видавництва при Наркомосвіті.

* Музей революції на Україні. Раднарком ухвалив проект положення про музей революції УСРР, що його утворюють при президії ВУЦВК. Музей збиратиме пам'ятки революції та наочно освітлюватиме історію робітничого та селянського руху.

* Статут Державного Видавництва України. РНК затвердила статут Державного Видавництва України. За статутом Державне Видавництво є органом Наркомосвіти, що здійснює культурно-освітні та політично-ідеологічні завдання Наркомосвіти в галузі видання та поширення друкованих творів. Державне Видавництво є самостійна господарча організація, на господарчому розрохунку, має всі права юридичної особи та

відповідає по всіх своїх зобов'язаннях. На чолі Державного Видавництва стоїть правління, призначене Наркомосвітою строком на 1 рік у складі голови та трьох членів. Голову правління призначає Рада Народніх Комісарів. Він входить також до складу колегії Наркомосвіти.

✱ Цінна колекція. У гр. Потоцького, що живе в Ленінграді, зберіглася коштовна колекція речей мистецтва й культури, що відбивають побут і культуру України XVII і XVIII віків.

Президія Укрглавнаки вирішила купити ці колекції для українських музеїв.

✱ Журнал ЧСІ на 5-ти мовах. Першого травня Червоний Спортінтерн в Німеччині починає видавати міжнародний спортивний журнал на 5-ти мовах. Журнал має на меті освітлювати спортивний рух Червоного Спортінтерну, головним чином ілюстраціями.

✱ Катедра письменства. Колегія Наркомосвіти затвердила проект організації в м. Харкові науково-дослідчої катедри письменства. Катедру організується в складі 4-х секцій: теорії й методології літератури, української, російської та всесвітньої літератури.

✱ Катедра єврейської культури при УАН. Пленум Укрнауки ухвалив організувати на початку 1926-27 р. при Українській Академії наук науково-дослідчу катедру єврейської культури з 3 секціями — філології, літератури та історії єврейської культури й громадських течій.

Разом з Раднацменом та УАН Укрнаука має вжити заходів, щоб сконцентрувати відповідні наукові сили навколо катедри єврейської культури. Перед Народнім Комісаріатом закордонних справ буде порушено клопотання, щоб за окремими клопотаннями Наркомосвіти єврейським ученим був дозволений в'їзд до УСРР для науково-дослідчої роботи.

План катедри Укрнаука розробить разом з Раднацменом та УАН і тоді подасть його на затвердження Наркомосвіти.

✱ Авторський збір на Україні. Цими днями у Москві, після 6-денної наради, складено угоду між 3-ма товариствами драматичних письменників і композиторів: українським, московським і ленінградським. За цією угодою виключне право стягання авторського збору на Україні за всі твори передано українському товариству.

Г. СЕМИРАДСЬКИЙ ТА ЙОГО КАРТИНА В СЛОБОЖАНСЬКИМ МУЗЕЮ ІМ. СКОВОРОДИ

(Нове придбання музею)

Колекція картин слобожанських художників в музею ім. Сковороди збагатилася нині на одну цінну річ, що належить пензлеві Семирадського

До малюнків Беркоса, Зарубіна, Грінфельда, Ткаченка та Левченка (ми не кажемо за картини С. Васильківського, що становлять окремий відділ на чотирі кімнати) приєдналася ще одна интересна картина Семирадського.

Г. Семирадський був родом з с. Печенів під Харковом (помер 1902 р. на 60-м році життя). Здобувши вищу освіту в Харківському університеті, він до самого кінця життя цілком віддавався мистецтву малювання, зайнявши серед українських художників особнє місце. Автор відомої нині роботи історії укр. театру Д. Антонович у своїм історичнім нарисі „Українське мистецтво“ (Прага — Берлін 1923) зачисляє Семирадського до академістів й розглядає цей академізм, як типове повторення в укр. мистецтві тих напрямів, що панували в мистецтві російському.

Тут однак мало пояснити загальним впливом академізму. На перших кроках своєї художньої діяльності художникові довелося підпасти під вплив відомого у свій час іменно в Харкові Д. І. Безперчого, який виховав, за словами М. Сумцова, не один талант. Нагадаймо тут Агафонова, Беклемішева, Ткаченка. Учень Брюлова, Безперчий непохитно тримався ака-

демічної традиції. Як зазначає Д. Гордеев (Каталог живописных работ Д. І. Безперчего. Х. 1902), сюжети його картин належать до того циклу, що склався в академістів за часів впливу Брюлова. Помітно дуже академічну традицію в виборі сюжетів — підібраних, а не таких, що утворилися під живими враженнями, в засобах komponування, драпування в одяг то-що. В Семирадського була особлива близькість до Безперчого. Як видно з їх листування, С-ий Безперчому першому писав з радістю про свій вступ до академії, а в час 50-нього ювілею свого вчителя він нагадував ювілярові, що в своїй художній діяльності цілком використав його поради. Недавно худ. О. Гедройц ствердив нам про розвиток академічних манер та смаків Семирадського в Харківський саме період його діяльності, цеб-то в пору коли він учився в Безперчого. І можна помітити, що Семирадський, вдарившись в класицизм та орієнталізм (що теж часто було типовим для академістів), часто уникав від сучасности, уникав значно більш, ніж Безперчий, якого тягло не раз і до українського пейзажу, українського жанру. В творчості Семирадського не можна часто угадати епохи, як це бачимо у Перова, Крамського. Він уникає дійсности, йому близької. Однак Семирадський усе-ж зажив слави На шлях інтересів до античного світу, звідкіля

Семирадський переважно і брав сюжети, він вийшов не з пустими руками. Він старанно почав досліджувати античну давнину, античну археологію, спостерігав колорит фарб старовинних митців, переймався колоритом східної природи. І в його картинах (нехай вони будуть штучні своєю композицією, б'ють на ефект, театральність) видно знання античності, відчувається розуміння епохи Нерона, Клавдіїв, настрою грецьких та римських елегіків — Проперція, Катулла, Тибулла, Овідія. Чи ідилічні переживання („Іванів робачок“, „Сцена у полі“, „Пісня рабині“), чи жахи неронівського часу в „Живих смолоскипах“, якими зачаровувався Альма Тадема — все переносило глядача в стару епоху. Ф. Булгаков наводить приклади впливу останньої картини навіть на красне письменство (роман Екштейна „Него“). Слід, гадаємо, зв'язати її також з відомим романом Г. Сенкевича. Не згадуючи інших картин Семирадського на сюжети з античного життя, зазначимо дві його картини з життя старої України. Це „Похорон Руса“ та „Тризна воїнів Святослава“. Ці дві картини своїм змістом наче-б то не мають зв'язку з іншими, принаймні, так здається на перший погляд. Однак є зв'язок уже в самій манері композиції — нахил малювати натовп, характерно позуючий, варіювання настроїв — від настрою жорстокості до жаху немовлятка, деталізування в виображенні археологічних деталей, висування ефектів освітлення, підкреслювання анатомії тіла, де, здається, найбільше відчувається академізм, — усе це об'єднує картини Семирадського, близькі до наших українських сюжетів, з його картинами на мотиви з старого світу.

Не аналізуючи усіх поглядів, що висловлювано про Семирадського, як художника, ми підкреслимо в його творчості те, на що досі, здається, не зверталося уваги, і що зв'язує Семирадського з українським мистецтвом дру-гого роду.

В його картинах помічають інші сценічність, театральність, однак визнають в нього талант жанриста та історичного художника. Ні разу, здається, не зупинялись ґрунтовно на внутрішнім сенсі його картин. Отже тут слід було-б зауважити, що художник, може і невідомо для себе, часто зупинявся на моментах чисто соціального характеру, малюючи патриція і раба, цезаря — деспота і неофіта. І з цього погляду його сюжети знаходять собі паралелізм в творчості нашої письменниці — Лесі Українки. В обох їх картини орґій старого Риму, розпад його, показні боки патриціанського життя, страждання рабів чи гладіаторів, розпуста цезаризму. Античні класові противенства, деспотизм цезаризму з його блискучим представником Нероном, — знайшли в його картинах яскраве виображення. Згадана картина „Тризна воїнів Святослава“ теж німий протест, а саме проти мілітаризму,

що виявляється в надзвичайно ясному змалюванні мордування та вбивств, які чинить князь-переможець, не жаліючи навіть малих дітей.

Картина, що нині придбав музей, є одна з типових картин Семирадського на античні сюжети. Вивчаючи „Вічний Рим“, Семирадський не міг не знати майже побутового тоді явища — піратства, цього своєрідного бандитизму. Ісаврія та Кілікія в Малій Азії не раз звертали на себе його увагу. Хижацькі нахили цезарів не були гарною наукою для людства. Умови економічні допомагали цьому, і пірат не раз бував грабіжником розкиданих по-над морем грецьких та римських колоній, а коли він ставав на час крамарем, то швидко міг знайти покупця на свій товар хочай би серед „гнучких на всі боки“ що-до своєї совісті аристократів. На нашій картині бачимо саме момент продажу піратами пограбованого добра, між іншим рабів. У захованій серед височених скель потайній гавані перед очима глядача жахна сцена. Ще не знесено до купи здобищу (килимів, посуду, меблів, скринь, футрів, слонових іклів), а вже з'явилися покупці саме „живого“ товару. Торг свідчить, що раба трактувалося, ніби яку тварину. Старий торговник взяв за мотузок зв'язану до-купи з сліпцем дівчину. Рабів міцно пов'язано грубим мотузком, що пов'їдалося в тіло. На обличчі сліпого раба видно втому, покору; обличчя рабині виявляє муку за незнану будучину чи тривогу за рідню, з якою напад піратів розлучив її може навіки. Друга жертва — молода жінка — соромливо ховає своє лице в запинало, яке зривають з неї, щоб покупець бачив струнку постать. Живим контрастом визначається одчай жертв з холодною обличчя торговника та самозадоволенням голови піратів. Картина являє цілу драму, яка так часто повторювалася в історії рабства, чим вона рідниться зі сценами, що знала і колишня Україна. Згадаймо рядки з дум невільницького циклу, з прокляттям „каторзі турецькій, неволі бусурменській“, чи пізніші картини продажу людей за часів кріпащини.

Картину намальовано в Римі 1880 року. Талант Семирадського в той час вже озброївся вивченням старовини, про що так свідчить знання деталей античного одягу, зброї, меблів; видно також вміння малювати тіло, але найкраще, здається, художник відчув природу: не можна не зачаруватись чудовим краєвидом у проломі гроту: сині гори, вкриті снігом, ясне небо, прозоре повітря, так все це чудово змалювано, що наче відчувається холод, яким тягне з діри від синіх провалів та бурхливого моря.

Картина велика — розміром $2 \times 1\frac{1}{4}$ метрів.

Ів. Єрофіїв

КИЇВ

* Нові придбання Лаврського Музею. Лаврський музей придбав дуже рідку збірку фініфтів (емалів). Збірка має як українських, так і московських майстрів за 200 років. Серед українських є дві надзвичайно рідкі фініфти з підписом майстра „Дам'ян“. Крім того в збірці є зразки надзвичайної художньої вартості й досконалого художнього виконання.

— Після довгих розшуків знайдено євангелію 17-го віку, що на ній серед різних прикрас з каміння (агату, бірюзи) уміщено фініфтевий образок „п'яти ростовських святих“ — роботи лаврського майстра Никона.

* Посмертна виставка творів Г. І. Нарбута. У Всеукраїнським історичним Музеї ім. Шевченка йде жвава підготовча робота до організації виставки творів Г. І. Нарбута. Розпочато ремонт виставочної залі, де стіни буде помальовано в інтенсивно-синій колір — найбільш придатне тло для нарбутових праць.

Комітет для влаштування виставки зв'язався з численними організаціями й окремими особами в межах УСРР, в Ленінграді, Москві, Празі, Берліні, то-що, щоб здобути експонати для виставки, що має виявити особливо повно всі твори художників, які так чи інакше зв'язані з Україною.

Крім значної колекції, що посідає сам музей, вже поступили в розпорядження виставкому всі матеріали, які перебувають у спадкоємців Нарбута, з різних організацій при Українській Академії Наук, від М. Ф. Біляшівського, А. Х. Середи, С. О. Єфремова, Ф. Л. Ернста, Д. М. Щербаківського та інших. Передають свої матеріали до розпорядження комітету ще В. Т. Кричевський, М. Л. Бойчук, Ю. С. Михайлів і М. О. Козік. З Ленінграда, Москви й з-за кордону прибули де-які друковані матеріали, спомини про художника то-що. Завідатель відділу української етнографії в ленінградському „Русском музее“, Б. Т. Крижанівський передає до виставки свою збірку книжок та відбитків з малюнками Нарбута. Відомий ленінградський художник-графік, Д. І. Митрохин, надіслав в дар музеєві оригінал-заставку роботи Нарбута 1914 року.

Поруч збирання речей та монтування експонатів йде й підготовча робота до друкування каталогу виставки.

Нарис про життя й творчість Нарбута пише з доручення комітету Ф. Л. Ернст, бібліографію складає представник Інституту книгознавства Я. І. Стещенко, виготовлення плакату виставки, обгортки каталогу та догляд за їх друкуванням доручено А. Х. Середі.

Комітет звертається до всіх, що посідають оригінали Нарбута, подати їх комітетові на час виставки (вул. Революції № 29).

* Видавництво „Маса“. 14-го квітня засновано видавничий колектив революційних письменників м. Києва „Маса“. Зборами обрано правління Видколективу в складі 5-ти членів та 2-ох кандидатів. До правління обрані: т. т. Загул Д., Коваленко Б., Підмогильний В., Савченко Я., Щупак С. та канд. т. т.: Фальківський Д. та Антоненко-Давидович Б. До ревізійної комісії обрано: т. т. Івченка М., Косинку Г. і Терещенка М.

В-тво „Маса“ має на меті видавати художню продукцію революційних письменників, критику, теорію то-що.

До участі в „Масі“ запрошено культурно-освітні державні й громадські установи м. Києва.

* До організації в Києві української опери. Президія Київського Окрвиконкому погодилась з проектом УПО НКО про організацію в Києві української опери й визнала за потрібне утворити її в наступному сезоні 26—27 року. Окрвиконком також визнав за можливе дати опері субсидію з тим, щоб основну субсидію давав їй центр. Як тільки цю справу остаточно вирішать, негайно розпочнуться підготовчі роботи в справі організації української опери.

* В Капелі „Думка“. В зв'язку з 5-річним ювілеєм Думки, Окрнаросвіта Київщини Робмис, К. Н. С., Червона армія звернулись до Наркомосвіти, прохаючи нагородити організатора й художнього керівника Думки тов. Городоценка званням заслуженого артиста Республіки.

— Інститут Білоруської культури, запрошуючи „Думку“ до Білоруси, порушив перед Раднаркомом Б.С.Р. клопотання, щоб надати „Думці“ можливість зробити подорож по Білорусі.

— Концертне бюро в Парижі провадить переговори з керівником „Думки“ т. Городоценком в справі подорожі „Думки“ до Парижа.

— Наркомосвіта порушила питання про подорож „Думки“ до Ленінграда влітку цього року.

* Композиторська майстерня муз. т-ва ім. Леонтовича в Києві склала угоду з Окрполітосвітою на видання дитячих співанок. У складанні збірника беруть участь композитори Радзівський, Вериківський та Ревуцький. Збірники призначено для трудшкіл.

* Альманах ЗУ „Плугу“. Спілка революційних письменників Зах. України „Плуг“ склала з ДВУ умову на видання альманаха „Західня Україна“. Альманах, розміром на 10 друк. аркушів, має вийти в-осени цього року.

В збірнику беруть участь як члени Київського ЗУ, так і його філій на Україні та за кордоном.

* М. Ірчан в ЗУ „Плузі“ Відомий пролетарський письменник М. Ірчан, що живе тепер у Канаді, подав заяву про вступ до Зах. Укр. „Плугу“. Чергові збори затвердили його членом і доручили йому організувати в Америці філію спілки революційних письменників З. У.

* Драматург Ярошенко працює над новою комедією з сучасного побуту. В ній він замальовує дон-кихотство в радянському оточенні. П'єса має назву „Дон-Кіхоти“ і розрахована на 3 дії.

* Серед композиторів. Композитор Вериківський переробив для чотирьохручного фортепіянового укладу свій симфонічний твір „6 веснянок“. Нині композитор пише цілий цикл веснянок під назвою „Кроковее колесо“ — для хору солістів і фортепіано.

* Святкування 10-тиліття смерти Шолом-Алейхема. Батьківщина Шолом-Алейхема — Переяслав, київської округи — ухвалила увічнити пам'ять колишнього її жителя.

З ініціативи єврейської громади містечка ухвалено вжити заходів, щоб у тому будинку, де 67 років тому народився славетний єврейський письменник, утворити хату-читальню та бібліотеку ім. письменника.

Ухвалено також клопотатися перед Райвиконкомом, щоб назвали місцеву 7-мирічку іменем Шолом Алейхема.

Ухвалено також широко популяризувати серед місцевого населення значіння письменника та розповсюдити серед нього письменникові твори.

ПО ИНШИХ МІСТАХ

* Відкриття Чернігівського Держмузею. У березні відбулося відкриття об'єднаного держмузею. Музей утворено з кількох музеїв, що існували раніше в Чернігові. Окрвиконком дав музеєві приміщення.

З відділів музею привертають на себе увагу етнографічний, багатий на експонати народньої творчості й речі вжитку села, а також відділ „поміщицького побуту“. Багато цікавих експонатів є з відділів культів. Серед них трупи з місць Седнева, що зазнали природної муміфікації, відома дарохранильниця (унікум) з Рихлівського монастиря, роботи авсбурзьких майстрів. Музей відбиває цілком багате минуле Чернігівщини.

Шевченківський відділ Музею ще не розгорнений. У ньому багата збірка рукописів Шевченка, його „Щоденник“ то-що.

* Увічнення пам'яті Коцюбинського у Вінниці. Президія Окрвиконкому ухвалила організувати при Окрвиконкомі комісію для увічнення пам'яті відомого письменника М. Коцюбинського.

Ця комісія повинна спішно виробити проект охорони будинку в Вінниці, де народився й жив Коцюбинський. Вона має опрацювати ряд інших заходів для увічнення його пам'яті.

* Помер композитор Корсунський. 13-го квітня в Полтаві від хвороби серця помер український композитор М. Корсунський. Його творчість полягала головною в аранжуванні народніх та революційних пісень. Він залишив де-які теоретичні твори в галузі аранжировок народніх пісень —

недавно прийняті Київським муз. т-вом ім. Леонтовича.

* В Лохвиці, на Роменщині, майже рік існує робітничо-селянський театр імені Тобілевича, що утворився через злиття б. драмгуртка при робклубі та б. драмсекції при райспільноті сільбудів.

Ім'я Тобілевича театр взяв собі з того міркування, що Тобілевич був основоположником соціальної драми на Україні, перший почав малювати в своїх п'єсах широкі картини класової боротьби на тлі селянського життя.

Назва пояснює й напрямок театру та його роботи. Театр має обслуговувати Лохвицю й район.

За час свого існування театр — в процесі роботи — зміцнів організаційно, усталив внутрішній розпорядок своєї роботи, сконструював художню раду й художню, музичну та хореографічну частину, поповнився робітниками й стоїть на шляху організованої й планової роботи.

За час свого існування театр, — крім обслуговування громадських свят і де-кількох позачергових вистав, — зробив ряд досить пристойних і серйозних постановок, наприклад: „Надія“, „97“, „Сон весняної ночі“, „Потоп“, „Студенти“, „Учитель Бубус“ й ин.

Зараз готується „Овеча криниця“ й „Брат наркома“, що їх незабаром і буде виставлено.

При театрі є співробітники, й провадиться студійна й освітня робота.

В недалекому часі театр почне виїзди на села.

П.

Р Ф С Р Р

* У Ленінграді буде відкрито будівську виставу. Щоб зібрати будівських експонатів, у Пекін виїздить проф. Олексів.

* До Музею Революції із Франції привезено 10 гравюр, 16 томів французьких журналів і 30 карикатур часів французької революції.

* Про Пушкіна. Державна академія художніх наук видала „Статті о Пушкіне“ М. О. Гершензона — одного з найцікавіших руських літературних критиків і істориків літератури, що помер минулого року. В книжку ввійшли такі статті Гершензона: „Чтение Пушкина“, „Пушкин и Батюшков“,

„Чаадаев и Пушкин“, „Граф Нулин“, „Путешествие в Эрзерум“, „Явь и Сон“, „Тень Пушкина“, „Сны Пушкина“, стаття для одної газети „Пушкин“, відповідь на анкету „Пушкин и современность“ і стаття „Плагаты Пушкина“. Книжка має вступне слово Леоніда Гросмана „Гершензон — писатель“.

* Словник черкеської мови. Все-союзна Академія Наук розпочала складати академічного словника черкеської мови. На Кавказ командировано збирати лінгвістичний матеріал наукового співробітника азійського музею т.Гепко.

ЗАХІДНЯ ЕВРОПА

* Знайдена картина Рембрандта. Голандський історик мистецтва Бредіус знайшов в одному французькому провінційному музеї невідому картину Рембрандта. За автора цієї картини досі вважали Деккера. На картині намальовано кам'яний міст у лісі; цей міст переходить стара жінка.

* Новий член академії. Жоржа Леконта, визначного романіста й голову „Товариства Письменників“ не що - давно на одному засіданні Французької Академії обрано до товариства немертвих.

* Премія вченому. Паризька Академія Наук цього року ухвалила вперше дати Велику премію Принца Альберта Монахського, сумою на 100.000 франків, відомому океанографу Жаку Шарко.

* Посмертні романи Марселя Пруста. „Nouvelle Revue Française“ опублікувало роман Марселя Пруста „Albertine disparue“ („Книга, що загинула“). Це роман із серії „A la recherche du temps perdu“. З усіх творів письменникових залишився тепер не надрукований лише твір „Le temps retrouve“ („Знайдений час“).

* Архітектурні премії. Паризька Художня Академія ухвалила дати дві премії конкурсу на тему „Башта“ по 1000 франків Дуайону й Огерру.

* Нові наукові видання. Міжнародний Інститут Спільної Наукової роботи „Institut international de cooperation intellectuelle“ на 4-й своїй секції, що закінчилася не що - давно, ухвалив важливі постанови про заснування журналу „Бюлетень міжнародних знань“ (Bulletin des relations scientifiques internationales) і про видання праць, присвячених міжнародній організації мистецтва.

* Знайдена трагедія Бальзака. Професор Прайнстоунського університету Вальтер Скот Гастінгс не що - давно знайшов у Шантілі невідану Бальзакову віршовану трагедію — „Кромвель“. Бальзак написав цю трагедію на 20-му році життя.

* Нові книги про музику. За редакцією видатного музичного письменника Андре Керуа вийшла в Франції серія нових книг: „Сучасна музика“ („La musique moderne“) Д. Ейланда, „Стравинський“ Б. Шлоцера, „Пелеас“ Роберта Жарвільє, „Музика й поезія“ (Musique et poesie“) Андре Суареца та інші.

* Знайдена книжка. Комедію Бальзакову „Боротьба жінок“, знайдену недавно, вперше ставитимуть поточного року у Франкфурті на Майні.

* Виставка книжкового ринку. Товариство „Книжкове мистецтво“ в Лейпцігу на останніх своїх загальних зборах ухвалило організувати 1927 року міжнародну виставку книжкового мистецтва.

* Нагорода вченому. Берлінська Академія Будівельного Мистецтва ухвалила дати золоту медаль Теодору Віганду за його праці на полі архітектури, її історії та розкопок.

* Данський уряд засновує в Годтаалі в Гренландії на 70° півн. широти постійну обсерваторію, щоб спостерігати земний магнетизм.

Обсерваторію відкривається для вчених усіх націй.

* Відбудовання Шекспіровського театру в Англії. Шекспіровський театр, що недавно згорів, відбудовуватиметься громадськими коштами за передплатою.